

DEINUM, DE HERVORMDE KERK (Gewijd aan de H. Johannes de Doper)

DE TOREN

„Yn Deinum stiet in sipel op 'e toer". Dat werd vroeger in Friesland dikwijls gezongen. We kunnen het nog zingen maar het heeft weinig gescheeld, of het had niet meer gekund. In 1923 namen de kerkvoogden van Deinum het besluit de ui-vormige torenbekroning te laten slopen omdat het benodigde geld voor restauratie niet beschikbaar was. Gelukkig is de karakteristieke toren-bekroning tengevolge van verschillende acties tot behoud niet verdwenen. Bekroning en toren zelf ondergingen een algehele restauratie.

In 1550 werd of wel met de bouw van een nieuwe toren, dan wel met de restauratie van een oudere aangevangen. Het resultaat van de bouwwerkzaamheden was een robuuste laatgotische toren, onder opgebouwd van moppen en hogerop van kleinere steen. De nauwelijks versneden geledingen van de toren werden met zandstenen, hoek- en negblokken versierd en verlevendigd met grote nissen, waarin visblaastraceringen werden aangebracht. Bij de bouw kreeg de toren in de westgevel geen ingang, maar een groot en rijk gedetailleerd venster.

De uivormige spits is een uiting van de Renaissance en zal waarschijnlijk in 1589 aangebracht zijn. Hij is fraai van verhouding en vormt met de vier kleine hoekspitsjes een gaaf geheel.

KERK-EXTERIEUR

In de restauratie van de toren van 1948 deelde de kerk niet. Het gebouw verviel tenslotte zodanig, dat het voor de eredienst gesloten moest worden. Op 16 juni 1970 dreigde de kap in te storten en aan de zuidzijde van de kerk af te glijden. Het gelukte een ramp te voorkomen. Op allerlei manieren werd geld voor de restauratie verzameld en met behulp van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg kon spoedig begonnen worden met de restauratie, die in december 1972 werd voltooid.

Tijdens de restauratie konden veel gegevens voor de bouwgeschiedenis van de kerk worden verzameld. Binnen het huidige schip werden de resten van een tufstenen kerkje met ingebouwde toren gevonden. Omstreeks 1200 zal een nieuw romaans kerkgebouw zijn opgetrokken. De noordmuur daarvan is grotendeels bewaard gebleven. Onder is die van baksteen en boven van tufsteen (afbraakmateriaal van de oude kerk). De oorspronkelijke noorddeur is ook weer zichtbaar. De bij de restauratie teruggevonden hooggeplaatste vensters zijn hersteld.

De kerk heeft een halfronde koorsluiting gehad. Die werd in de vroeggotische periode vervangen door het nog aanwezige, vijfzijdige koor van wat grotere diepte. In drie zijden van de koorsluiting bevinden zich lange, smalle, nog vrijwel rondbogige gesloten vensters. Aan de noordzijde zijn in het muurwerk van de koorpartij de sporen zichtbaar van een verdwenen aanbouw.

De vensters in de zuidmuur zijn waarschijnlijk in de 17de eeuw ingebroken. De verbinding tussen schip en toren is uitgevoerd in kleine baksteen.

INTERIEUR

Het kerkinterieur bezat voor de restauratie geen enkele aantrekkelijkheid. Slechts de hierna nog te noemen grafzerken, die in 1888 tegen de noordmuur waren geplaatst, vermochten de bezoeker te boeien.

Bij de restauratie heeft het kerkinterieur weer sfeer en karakter gekregen. In het schip vervangen knopstoelen, nu de banken uit de 19e eeuw. De in 1865 door trekstangen vervangen balken kwamen terug. Het koor werd liturgisch centrum. De lelijke kansel verdween. Het bleek mogelijk een antieke kansel te kopen uit de afgebroken kerk te Hem (N.H.). Dit fraaie meubelstuk kreeg een plaats tegen de noordmuur. Een opnieuw geopend venster kreeg een fraai gekleurd glas. Door de kunstenaar Hans Almekinders werd 'de doop van Jezus door Johannes de Doper erop afgebeeld, als een herinnering aan het feit, dat de kerk van Deinum eens gewijd was aan Sint Jan. In de koormuur zijn verschillende nissen weer in zicht gebracht. Een grote nis in de noordmuur was eens het sacramentshuisje.

ZERKEN

Enkele van de in de kerk aanwezige zerken zijn van groot kunsthistorisch belang. De zerken zijn door hun versiering en opschriften typische uitingen van de Renaissance. Er waren in 1888 een viertal exemplaren tegen de noordmuur geplaatst. Bij de laatste restauratie zijn ze weer in de vloer van de kerk gelegd.

- a. Achterin het koor ligt aan de noordzijde een zerk van 3 1/2 x 2 meter. Hij is gemaakt door Claes Jelles (1605) en dekte eens de graven Ofko van Feytsma († 1613), Homme van Kamstra († 1579) en Sjouck van Lyauckema († 1599).
- b. Een even grote zerk naast de vorige werd gemaakt door Jelger van Feytsma († 1620) en Auck van Heersma († 1613) Vrouwenfiguren in portieken symboliseren Geloof, Hoop en Liefde. Ook de gevleugelde zandloper is afgebeeld als symbool van de voorbijvliedende tijd.
- c. Voorin het koor aan de noordzijde ligt een zerk van P. D. (Pyter Dirks) uit 1561 voor Hessel van Feytsma († 1537) en Luts van Mellema († 1580). Ook op deze zerk staan de figuren van Geloof (Fides), Hoop (Spes) en Liefde (Charitas). De vertaling van het opschrift in het latijn is als volgt: „Hier ligt Hessel van Feytsma, de grote roem van zijn geslacht, doorkneed in de kunst van de Wijze uit Stagira (Aristoteles). Hoewel hij meestal Harpocrates nabootste door te zwijgen, verschrikte hij toch dikwijls de bozen met zijn gezicht. De harde dood dulde helaas niet, dat deze man, die door zijn wonderbaarlijke ernst ontzag inboezemde, voor ons gespaard bleef”.
- d. Tegen de zuidmuur ligt de zerk voor Ryoerdt Feytsma († 1556) en Tyemck Eminga († 1529). De zerk wordt toegeschreven aan de beroemde zerkhouwer Vincent Lucas. Het opschrift „SUMMA PHILOSOPHIA / EST MEDITATIO. MORTIS / ASSIDVA.B: (eatus) IN SPE: (cie) MO: (rtis) /1547” kan zo vertaald worden: „De hoogste wijsheid is een gedurig overdenken van de dood. Gelukkig in het aangezicht van de dood”. De letters V.D.M.I.E. betekenen „Verbum Dei manet in eternum”, Gods woord houdt eeuwig stand (Jes. 40 :8).
- e. In het midden van het koor ligt een zerk, gemaakt door de vermaarde B. G. (Benedictus Gerbrandts) in 1551. Siuck van Feytsma lag er eens onder begraven. De zerk heeft een gotisch randschrift.
- f. De laatste zerk is van minder belang. Hij werd gemaakt voor Julius van Eysinga († 1666).

ORGEL

Het orgel is nog in restauratie. Het is een instrument uit 1867. Het werd gebouwd door B. Hardorff van Leeuwarden.

CONSISTORIEKAMER EN TOREN

De ruimte onder de toren is ingericht tot consistoriekamer. In de vloer zijn enige grafzerken van predikanten uit Deinum gelegd. Een deurtje geeft toegang tot de wenteltrap in de toren. Behalve een klok uit 1544 is in de toren nog een uurwerk te vinden. Het draagt het jaartal 1589 en het huismerk van de maker.

S. ten Hoeve
1974

Literatuur:

- Jac Smit - De St. Janskerk te Deinum, (zonder jaar en uitg.)
- D. J. van der Meer - Graftschriften tussen Vlie en Lauwers, dl. IV (Menaldumadeel), Leeuwarden 1959.
- Voorlopige lijst der Nederlandsche monumenten van Geschiedenis en Kunst, blz. 242-243. 's-Gravenhage 1930.
- Kunstreisboek voor Nederland, blz. 159. Amsterdam 1960.
- Drs. Herma M. van den Berg - Oude bouwkunst in Menaldumadeel, In: Skiednis Fan Menameradiel, blz. 102-105. Leeuwarden 1972.